

РОЗДІЛ 7

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС; ФІНАНСОВЕ ПРАВО; ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

УДК 355.45:342.9

DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-10/36>

ХАРАКТЕРИСТИКА ПИСЬМОВИХ ПРАВОВИХ АКТІВ ВІЙСЬКОВОГО УПРАВЛІННЯ ПРАВАЗАСТОСОВНОЇ СПРЯМОВАНOSTІ ТА ЇХ РОЛЬ У РЕАЛІЗАЦІЇ ПОТОЧНИХ ЗАДАЧ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ

CHARACTERISTICS OF WRITTEN LEGAL ACTS OF THE MILITARY ADMINISTRATION OF LAW ENFORCEMENT ORIENTATION AND THEIR ROLE IN THE IMPLEMENTATION OF CURRENT TASKS OF THE SECURITY AND DEFENSE SECTOR OF UKRAINE

Богущий В.В., к.ю.н., доцент,
доцент кафедри адміністративного права та адміністративної діяльності
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
orcid.org/0009-0003-3253-3493

Григоренко Є.І., к.ю.н., доцент,
доцент кафедри державно-правових дисциплін
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна,
професор кафедри військового права
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
консультант
Комітет Верховної Ради України з питань національної безпеки,
оборони та розвідки,
голова
Громадська наукова організація «Правова експертиза та інновації»
orcid.org/0000-0002-5305-1712

Мех Ю.В., д.ю.н., доцент,
доцент кафедри адміністративного права та адміністративної діяльності
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
orcid.org/0000-0002-0191-1020

У статті дається змістовна характеристика письмовим актам військового управління правозастосовної спрямованості. Констатується, що письмові акти військового управління правозастосовної спрямованості мають свою специфіку, до них висуваються суттєві вимоги, пов'язані із забезпеченням їх законності та якості викладенні матеріалу. Їх видання передбачає використання всієї палітри правил та вимог юридичної техніки, що, у свою чергу, висуває вимоги до підготовки командирів всіх рівнів щодо можливостей належного здійснення правової роботи. Акти військового управління виступають як важлива змістовна складова військового управління. У той же час, будучи складовою, вони не замінюють собою військове управління, але в концентрованому вигляді визначають його суть. Це зумовлено тим, що військове управління охоплює собою цілу низку різних складових суто організаційного характеру, деякі з яких мають мінливий та відносно варіативний характер.

Для забезпечення здатності видавати, правильно розуміти, тлумачити та виконувати акти військового управління військовослужбовці, відповідно займаної посади, повинні мати обов'язковий для цих завдань рівень правової освіти, навченості військової справі, практичної підготовленості. Наявність таких знань, їх якість та повнота є умовою ефективного функціонування всіх складових сектору безпеки та оборони України.

У межах характеристики письмових актів військового управління правозастосовної спрямованості вказується на їх специфічні риси. До них зокрема, віднесено те, що вони повинні бути спрямовані на реалізацію загальної мети військового управління, їх видання повинно здійснюватися з додержання як норм матеріального права, так і процесуального (передусім, адміністративно-процесуального права), вони повинні бути зумовлені реальними поточними потребами, що виникають у конкретних умовах та в конкретний час у межах реалізації конкретних задач військового управління тощо.

Письмові акти військового управління правозастосовної спрямованості мають свою специфіку, до них висуваються суттєві вимоги, пов'язані із забезпеченням їх законності та якості викладенні матеріалу. Їх видання передбачає використання всієї палітри правил та вимог юридичної техніки, що, у свою чергу, висуває вимоги до підготовки командирів всіх рівнів щодо можливостей належного здійснення правової роботи.

Ключові слова: військове управління, органи військового управління, сектор безпеки та оборони України, правові акти військового управління, законність у системі військового управління.

The article provides a substantive description of written acts of military administration of a law enforcement orientation. It is stated that written acts of military administration of a law enforcement orientation have their own specifics, significant requirements are imposed on them related to ensuring their legality and the quality of the presentation of the material. Their publication involves the use of the entire palette of rules and requirements of legal techniques, which, in turn, imposes requirements on the training of commanders of all levels regarding the possibilities of proper implementation of legal work. Acts of military administration act as an important substantive component of military administration. At the same time, being a component, they do not replace military administration, but in a concentrated form determine its essence. This is due to the fact that military administration encompasses a whole range of different components of a purely organizational nature, some of which are variable and relatively variable in nature.

To ensure the ability to issue, correctly understand, interpret and execute acts of military administration, military personnel, according to the position held, must have the level of legal education, military training, and practical training required for these tasks. The availability of such knowledge, its quality and completeness are a condition for the effective functioning of all components of the security and defense sector of Ukraine.

Within the framework of the characteristics of written acts of military administration of a law enforcement orientation, their specific features are indicated. These include, in particular, that they must be aimed at implementing the general goal of military administration, their issuance must be carried out in compliance with both substantive and procedural law (primarily, administrative and procedural law), they must be determined by real current needs that arise in specific conditions and at a specific time within the framework of implementing specific tasks of military administration, etc.

Written acts of military administration of law enforcement orientation have their own specifics, they are subject to significant requirements related to ensuring their legality and quality of presentation of the material. Their publication involves the use of the entire palette of rules and requirements of legal techniques, which, in turn, imposes requirements for the training of commanders of all levels in the ability to properly carry out legal work.

Key words: military administration, military administration bodies, security and defense sector of Ukraine, legal acts of military administration, legality in the military administration system.

Вступ. Система військового управління спрямована на забезпечення реалізації тих задач, що покладаються на різноманітні складові сектору безпеки та оборони України. Наведене суттєвим чином актуалізується в умовах правового режиму воєнного стану. При чому військове управління має своє концентроване втілення саме в актах військового управління. Вони бувають усними, конклюдентними та письмовими. Першим двом видам актів військового управління ми вже приділяли увагу на сторінках цього видання [1, с.260]. З огляду на особливу значущість актів військового управління, що видаються у письмовій формі, слід окрему увагу приділити їм як важливим атрибутам військового управління.

Виклад основного матеріалу. Акти військового управління виступають як важлива змістовна складова військового управління. У той же час, будучи складовою, вони не замінюють собою військове управління, але в концентрованому вигляді визначають його суть. Це зумовлено тим, що військове управління охоплює собою цілу низку різних складових суто організаційного характеру, деякі з яких мають мінімальний та відносно варіативний характер. Наприклад, Г. О. Пономаренко вказує на те, що певна частина управлінської діяльності не втілюється у відповідних правових формах та не пов'язана з виданням правових актів, а також здійсненням юридично значущих дій [2, с.50]. Можна погодитися з цим висновком частково, якщо «частина управлінської діяльності не втілюється у відповідних правових формах та не пов'язана з виданням правових актів», вона обов'язково ґрунтується на аналогічних існуючих правових формах та, в подальшому, як правило, після настання певних негативних наслідків саме від відсутності належного правового регулювання такої діяльності, обов'язково регламентується відповідними актами військового управління. На цьому тлі, видання актів військового управління виглядає більш формалізованим процесом, а, якщо йдеться про письмові акти військового управління, то вони залишаються зафіксованими та зберігаються відповідно до вимог чинного законодавства.

Для забезпечення належного рівня керованості, боєздатності та боєготовності військових формувань використовуються всі форми правового впливу на об'єкти військового управління, але ж більш юридично значущою ланкою впливу є видання письмових актів військового управління, причому не тільки з причин спрощення можливості притягнення відповідних осіб до юридичної відповідальності, а з головною метою - точним, гарантованим досягненням саме тих результатів, які вимагається змістом актів військового управління.

Важливий аспект, висвітлення якого дасть змогу отримати більш повне уявлення про акти військового управління та в першу чергу правозастосовної спрямованості,

пов'язаний з тими характерними особливостями таких актів, а також вимогами, які висуваються до них. Отже, видання письмових правозастосовних актів військового управління як певний проміжний результат військового управління передбачає вжиття цілого циклу заходів, наявність яких детермінована певними обставинами.

По-перше, вказані акти повинні бути спрямовані на реалізацію загальної мети військового управління, а саме забезпечення національної безпеки та оборони держави, яка розкривається в конкретних завданнях, що передбачено Конституцією України та законами України. У правовій доктрині державне управління традиційно розглядали як загальну функцію держави та державного апарату, яка реалізується для організації та упорядкування соціальних процесів (В. В. Копейчиков). З цього приводу варто відзначити те, що військове управління за вищевказаною логікою може виступати як певна конкретизація такої загальної функції держави у напрямі забезпечення обороноздатності та національної безпеки [3, с.57, с. 42, с. 157] і здійснюється вона структурними підрозділами сектору безпеки і оборони як складовою частиною державного апарату.

Суттєва деталізація загальних стратегічних завдань військового управління може здійснюватися за посередництвом підзаконних нормативно-правових актів, які до того ж можуть бути актами військового управління (безперечно, правотворчого характеру). Так, наприклад, Положення про військове (корабельне) господарство Збройних Сил України, що було затверджено наказом Міністра оборони України від 16 липня 1997 року є актом військового управління, що має нормативний характер. Вказане положення дуже докладно конкретизує обов'язки широкого кола посадових осіб та вказує на їх спільне завдання щодо постійного розвитку військового (корабельного) господарства, впровадження наукової організації праці при його веденні, постійного поліпшення матеріально-побутових умов та задоволення культурних потреб військовослужбовців, ощадливих та економних витрат матеріальних засобів і коштів, умілого й ефективного використання техніки при виконанні господарських заходів. Як видно, названий підзаконний нормативно-правовий акт, що також виступає як акт військового управління (правотворчий акт) конкретизує загальну мету військового управління щодо організації та ведення військової господарської діяльності широким колом суб'єктів військового управління. При цьому така господарська діяльність, по-перше, повинна здійснюватися виключно з метою одержання додаткових джерел фінансування життєдіяльності військ (сил) для підтримання на належному рівні їх бойової та мобілізаційної готовності, а, по-друге, не повинна негативно позначитися на їх боєготовності та боєздатності (частина

третя статті 1 Закону України “Про господарську діяльність у Збройних Силах України”). У той же час, варто констатувати той факт, що на цьому рівні конкретизація стратегічних задач та цілей військового управління не завершується. Адже, правотворчі акти військового управління у цьому аспекті виступають лише зв’язувальною ланкою. Доведення ж до виконавців максимально конкретизованих завдань здійснюється за посередництвом саме актів військового управління правозастосовної спрямованості та у першу чергу письмових.

По-друге, видання актів військового управління повинно здійснюватися з додержання як норм матеріального права, так і процесуального (передусім, адміністративно-процесуального права). Зокрема, існує ціла низка процесуально-процедурних вимог, які висуваються до органів військового управління у межах видання ними актів військового управління. Наприклад, Наказом Міністерства оборони України № 370 від 26 липня 2018 року було затверджено Інструкцію з діловодства та документування управлінської інформації в електронній формі в Міністерстві оборони України та Генеральному штабі Збройних Сил України. Вказаною Інструкцією визначається зміст і загальні вимоги стосовно документування управлінської інформації та організації роботи з документами, створеними в паперовій та електронній формі в апараті Міністерства оборони України, Генеральному штабі Збройних Сил України, командуваннях видів Збройних Сил України, інших органах військового управління, установах, організаціях, які структурно входять до складу Міністерства оборони України та Генерального штабу ЗС України, а також на підприємствах, що належать до сфери управління вказаного міністерства, незалежно від способу фіксації та відтворення інформації, яка міститься в документах, включаючи їх підготовку, реєстрацію, облік і контроль за виконанням. Отже, вказана Інструкція містить адміністративно-процесуальні норми, спрямовані на унормування процедури видання актів військового управління. Крім того, процесуально-процедурні норми щодо видання правозастосовних актів військового управління, зокрема, наказів мають місце у Статуті внутрішньої служби Збройних Сил України (статті 35-38). Все це зумовлено, на думку С. Ю. Полякова, достатньо високим рівнем процесуалізації військових управлінських відносин, незважаючи на те, що переважна більшість процесуальних норм є ізольованими й не сформованими у повноцінний процесуальний інститут [4, с. 112].

По-третє, акти військового управління повинні бути зумовлені реальними поточними потребами, що виникають у конкретних умовах та в конкретний час у межах реалізації конкретних задач військового управління. Наприклад, пунктом 15 Положення про облік та використання коштів спеціального фонду державного бюджету в Міністерстві оборони України, що затверджено наказом Міністерства оборони України № 400 від 3 серпня 2016 року, встановлено, що департамент фінансів Міністерства оборони України щороку до 15 січня, виходячи з доведеного Державною казначейською службою України витягу з розпису витрат спеціального фонду державного бюджету з розподілом за видами надходжень на відповідний рік, готує та доводить до бюджетних установ інформацію щодо реквізитів спеціальних реєстраційних рахунків Міністерства оборони України за відповідними бюджетними програмами для зарахування власних надходжень.

По-четверте, акти військового управління передбачають врахування широкого кола чинників як технічного спрямування, такі і суто соціального. Наприклад, командир, видаючи наказ повинен його сформулювати таким чином, щоб це було зрозуміло підлеглому. При цьому чинне законодавство передбачає як обов’язкову умову те, що такий наказ повинен бути сформульований чітко і не може допускати подвійного тлумачення.

По-п’яте, з огляду на те, що у межах актів військового управління матеріалізується воля держави, спрямована на вирішення оборонних питань, то такі акти повинні чітко та у повному обсязі бути виконані, оскільки у зворотному випадку це призведе до втрати авторитету не лише окремого суб’єкта, що його видав (командира, начальника), але й системи військового управління. Не випадково, на командира покладається відповідальність за виданий ним наказ, чим підкреслюється значущість всебічної реалізації військового управління. Так, згідно з абзацом 1 статті 36 Статуту внутрішньої служби Збройних Сил України, командир (начальник) відповідає за відданий наказ, його наслідки та відповідність законодавству, а також за невжиття заходів для його виконання, за зловживання, перевищення влади чи службових повноважень.

По-шосте, у межах ухвалення актів управління та сформульованих у ньому задач, суб’єкт військового управління зобов’язаний враховувати реальний стан суспільних відносин у системі суб’єкт-об’єкт або суб’єкт-суб’єкт-об’єкт військового управління. Це передбачає те, що суб’єкт бере до уваги реальний стан об’єкта, з точки зору можливості виконання владних приписів, здатність інших суб’єктів впливати на об’єкти. Класична правова конструкція стосовно потреби врахування системи “соціальних координат” у військовому середовищі при здійсненні військового управління сформульована в абзацах 1 та 2 статті 38 Статуту внутрішньої служби Збройних Сил України. У цих нормативно-правових приписах чітко встановлено, що у разі коли військовослужбовець, який виконує наказ, отримав від іншого командира (начальника), старшого за службовим становищем чи військовим званням, новий наказ, що стане перешкодою для виконання попереднього, він доповідає про це командирові (начальникові), який віддав наступний наказ, і після отримання його згоди припиняє виконання попереднього наказу. У цьому випадку, командир, отримавши інформацію про те, що підлеглий уже виконує наказ командира, що є нижчим у службовій ієрархії, повинен враховувати загальну мету та завдання військового управління для ухвалення рішення про припинення виконання підлеглим попереднього наказу та виконання виданого ним наказу. Для цього він повинен враховувати значущість для виконання завдань військового управління цих двох наказів. Якщо наказ попередній є більш важливим для виконання таких завдань, навіть за умови, що його віддав командир, який є молодшим за службовим становищем чи військовим званням за нього, то доцільно не припиняти виконання такого наказу. У разі ж зворотної ситуації існують всі фактичні, ієрархічні та правові підстави для припинення виконання підлеглим попереднього наказу та виконання наказу нового. У той же час, така ситуація вимагає одного застереження. Суть його зводиться до того, що командир (начальник), який віддав наступний наказ, повинен поінформувати про це командира (начальника), який віддав попередній наказ. Зазначений підхід законодавця є виваженим та таким, що спрямовано на забезпечення існування військового управління як збалансованої системи з відповідним цілісним інформаційним забезпеченням та в організаційному та правовому плані з несуперечними актами військового управління.

По-сьоме, суб’єкт військового управління, впливаючи актами на об’єкт управління, чинить на нього такий вплив, що може змінювати кількісні та якісні показники об’єкта управління. У зв’язку з цим, суб’єкт повинен це брати до уваги та здійснювати таку діяльність з урахуванням недопущення виснаження об’єкта управління, а натомість створення умов щодо його подальшого розвитку у межах воєнної доктрини та його призначення у секторі безпеки і оборони.

По-восьме, акти військового управління видаються регуляторно з врахуванням настання відповідних юридичних фактів: дій (наприклад, вчинення дисциплінарного право-

порушення та видання наказу щодо притягнення військовослужбовця до дисциплінарної відповідальності) та подій (причому, настання зимового часу та перехід на зимову форму одягу). У той же час, з огляду на те, що військове управління носить безперервний характер, то правозастосовна діяльність теж носить характер безперервного процесу. Йдеться передусім про збір інформації, аналіз управлінського середовища, забезпечення постійної готовності до оперативного ухвалення правозастосовних актів військового управління.

По-дев'яте, видання актів військового управління можна розглядати як юридичні факти, що тягнуть за собою виникнення, зміну або припинення військово-службових правовідносин, а ті акти військового управління, що мають нормативний характер — сприяють ухваленню, зміні чи скасуванню правових норм. Але в будь-якому випадку їх можна розглядати з позиції юридичних фактів та здатності породжувати, змінювати та припиняти військово-службові правовідносини. Крім того, виконання таких актів може тягти за собою виникнення цілої низки юридичних фактів. У свою чергу, не виконання актів військового управління чи неналежне виконання таких актів теж може виступати як юридичні факти, що породжують виникнення правовідносин юридичної відповідальності. При цьому такі правовідносини включають обов'язкового суб'єкта — державу, що може уособлюватися командиром (начальником), органом військового управління, правоохоронним органом, судом, що вживає заходів щодо притягнення винного до відповідальності. Другим суб'єктом може бути особа (як правило, військовослужбовець), на яку було спрямовано відповідний акт, і яка його не виконала. Крім того, може бути й особа (командир, начальник), що видала такий акт та не вжила заходів щодо його виконання. Як уже зазначалось, командири всіх рівнів

зобов'язані вживати заходів щодо повної та всебічної реалізації актів військового управління або реалізації їх у тій мірі, що вимагає конкретна обстановка. У зворотньому випадку є всі підстави для притягнення таких командирів (начальників) до юридичної відповідальності.

По-десяте, з огляду на те, що акти військового управління поділяються на правотворчі та правозастосовні, то відповідно на органи військового управління та командування покладаються повноваження, пов'язані з реалізацією базових засад юридичної практики (діяльності). Традиційно, така діяльність охоплює цілу низку складових та правил і прийомів юридичної техніки, використання яких дозволяє формувати завершені юридичні тексти з владними приписами. Правила юридичної техніки повинні бути дотримані у першу чергу при виданні письмових актів військового управління, оскільки йдеться про юридично значущі завершені письмові документи.

Для забезпечення здатності видавати, правильно розуміти, тлумачити та виконувати акти військового управління військовослужбовці, відповідно займаної посади, повинні мати обов'язковий для цих завдань рівень правової освіти, навченості військової справи, практичної підготовленості. Наявність таких знань, їх якість та повнота є умовою ефективного функціонування всіх складових сектору безпеки та оборони України.

Висновки. Письмові акти військового управління правозастосовної спрямованості мають свою специфіку, до них висуваються суттєві вимоги, пов'язані із забезпеченням їх законності та якості викладенні матеріалу. Їх видання передбачає використання всієї палітри правил та вимог юридичної техніки, що, у свою чергу, висуває вимоги до підготовки командирів всіх рівнів щодо можливостей належного здійснення правової роботи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богуцький В. В., Григоренко Є. І. Особливості конклюдентних та усних правових актів військового управління правозастосовної спрямованості та їх роль у реалізації поточних задач сектору безпеки і оборони України. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 12. 2022. С. 258-261. URL: <http://lsei.org.ua/index.php/arkhiv-nomeriv/2-uncategorised/157-12-2022>
2. Пономаренко Г. О. Управління у сфері забезпечення внутрішньої безпеки держави: адміністративно-правові засади: моногр. Харків: Вид. ФО-П Вапнярчук Н.М., 2007. 262 с.
3. Основи військового управління : навч. посіб. / М. М. Тищенко, В. В. Богуцький, Є. І. Григоренко ; за заг. ред. М. М. Тищенка. 2-ге вид., перероб. та доп. Х. : Юрайт, 2017. 360 с.; Богуцький В. В., Григоренко Є. І. Реалізація функцій сучасної держави у напрямі забезпечення обороноздатності: теоретико-правовий аспект : монографія. Х. : Юрайт, 2020. 110 с.; Богуцький В. В., Григоренко Є. І., Журавель А. М. Оборонна функція сучасної держави: загальнотеоретичний аспект : монографія. Харків : Юрайт, 2021. 224 с.
4. Поляков С. Ю. Адміністративно-правові засади забезпечення законності та правопорядку у Збройних Силах України: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2013. 296 с.

Дата першого надходження рукопису до видання: 08.10.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 13.11.2025
Дата публікації: 28.11.2025